

15-8-26

Núm. 33

nóss

CASTELLAS

BOLETIN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

DIREITOR LITERARIO
Vicente Risco

DIREITOR ARTÍSTICO
Alfonso R. Castelao

DIRECCIÓN E REDAUCIÓN

Sto. Domingo, 47 - OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:

Real, 36 1.º - A CRUÑA

ABONAMENTO

Doce números, na Península	6 pesetas.
Fora da Península	15 ..
Número solto na Península	1 ..
Na Arxentina	60 centavos
En Cuba	30 ..

OS PAGOS SON ADIANTADOS E OS GASTOS DE XIRO DE CONTA DOS SUSCRITORES

Este boletín non publica mais orixinás qu'os que foran directamente solicitados pol-a Dirección. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidos, a non ser dos que por non iren rubrados, enténdense que son da Redacción.

SUMARIO

Noiturnio IX, por E. Blanco Amor.

A interpretación da Historia e o valor do noso tempo, por Vicente Risco.

Alfonso do Cotón, humorista, por Magariños Negreira.

A vida na Bretaña, por R. Martínez López.

A Edade do Ferro na Galiza, por Florentino L. Cuevillas.

Archivo filolóxico e etnográfico de Galiza

Os homes, os feitos as verbas, pol-a Redacción.

LEA VOSTEDE

A NOSA TERRA

IDEARIUM DAS
IRMANDADES

Administración Real, 36 — A Cruña

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano VIII

Ourense 15 Setembro 1926

Núm. 33

NOITURNIO IX

RONSEL DA MORTE

...ápenas miudas verbas pra arumarte
baixo o chíó de luz dos astros mortos.—
—¡Toma un feixe de lirios sideraes
pra que acendas no camiño longo.—

Entr'o ceo i-a terra, no feitizo
da noite pura, pol-os vieiros craros
que deixe teu vagar estrelecido,
eí-te seguir por un ronsel de pranto.

Esparexidos karmas e recordos,
nun presente afundidos, sin denantes,
ni-a inmaterialidade dos ensonos
que nos lembren as rosas do teu sangue!

En pô de luar meu corpo trasmutado
seguirá teu ronsel pol-amplo azul,
i-o pousar sobr-os teus, meus labios xeados,
os sete ceos desfaranse en luz.

E. BLANCO AMOR

A Interpretación da Historia e o valor do noso tempo

(EN COL DAS IDEIAS DO CONDE KEYSERLING)

As posicións do problema da historia

O que poida e o que deba ser feito no noso tempo depende do qu'iste sinifique no noso decir, e pol-o tanto, d'unha reuta interpretación da historia. O éxito de calquera emprendimento, especulativo ou práctico, depende d'iste problema teórico. Porque, coma di o pensador do qu'imos comentar algunhas ideas, onde decide a liberdade, é sempre posible o erro. Todos temos conciencia crara, pol-o menos, da gravidade das circunstancias e de que, calquera resolución qu'un colla, pode non ter apelación. D'elquí qu'eu pense qu'iste asunto, que me ten ocupado moitas veces (1), é asunto que nos importa tanto, coma somentes o Dioibo Universal e o Xuízo Final nos poden importar. Trátase do senso de toda a nosa vida.

Ramón Otero Pedrayo ofreceu faguer n-estas páxinas unha comparanza antr'as ideas de Spengler e as ideas de Wells, Spengler e Wells representan cecais as máis estreitamente opostas posicións tocantes ó problema da historia.

A *Decadencia d'Ocidente* de Spengler espón a concepción moderna, pluralista, da his-

toria, *copernicana*, lle chama il, representada tamén por Frobenius e pol-os etnólogos modernos, asegúna que a historia desenvólvese en organismos culturais, independentes que teñen o seu ciclo pechado d'evolución.

A *Historia Universal* de Wells foi escrita, non pra probar - que raramente pod'un probar - qu'un sostén por teimosía - senon pr'es-pallal-a concepción do século XIX, unitaria, da historia, *ptolomaica*, lle chama Spengler, asegúna que, a historia desenvólvese n-un progreso sen fin, a través de moitas variedades aicidentás.

O Conde Hermann Keyserling (1) ven representar, com'imos ver, unha concepción intermedia antr'esas dúas.

Amal-as dúas responden a difrentes orientacións do espírito. A posición unitaria do probre-

(1) *Galicia y la civilización atlántica*, 1909 (*El Noroeste de España*); capítulo da *Telefonía do Nacionalismo galego*, na miña *Teoría*, Ourense, 1920; *En el umbral del Apocalipsis* (*La Ilustración Española y Americana*, 8 Marzo 1920); *O despertar dos pobos célticos e o porvir da Europa* (*A nosa Terra*, 1 febreiro 1921); *Gobineau e Murguía, Platon en Portugal e O asunto dos latínos* (*En El Pueblo Gallego*, 1923-24); *En defensa de Taine e Lerias* XI, XXIII, XXV, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI, XXXII, XXXVII, XXXIX, LIX, LX, LXI, LXIII, XCII en *Galicia de Vigo*, 1924-26; *Ainda unha Historia Universal, A terra e a evolución humana, Estudos en col do Romantismo* (*En A nosa Terra*, Xaneiro, Febreiro, e Xunio e seguintes de 1925).

(1) O Conde Hermann Keyserling naceu na Estonia, o ano 1880. É de fidalga casta lituana. Emmanuel Kant foi preceptor d'un dos seus donantepasados. Dende mozo adicouse á filosofía; seguiu primeiro a Kant, e logo a Bergson. Os bolcheviks botárono da súa terra. Viexou moito: estivo na India, na China e no Xapón. Veuse pra Alemaña, e acolleuse á amparanza do derradeiro príncipe reinante, o Gran Duque de Hessen, e co-a súa axuda, fundou en Darmstadt a *Escola da Sabencia*, á que val xente com'o príncipe Calros Antón de Rohan autor d'un libro ali inspirado, *Die Aufgabe unserer Generation* (o tema da nosa xeración), o Conde Hardemberg, colaborador de *Der Leuchter*, e outros, dos que moitos son dilettantes. A Escola publica un anuario fidoado *Der Leuchter* (o candieiro), e a-ela teñen falado os grandes homes que p'san por Alemaña, com'o gran poeta hindú Rabindranath Tagore.

Ten publicado moitos libros: *Das Gefüge der Welt* (A estrutura do Mundo), 1906; *Unsterblichkeit* (Imortalidade), 1907; *Reisebuch eines Philosophen* (Diario de viaxe d'un filósofo), 1915, o máis coñecido dos escritos, especialmente a edición inglesa; *Philosophie als Kunst* (A filosofía coma Arte), 1920; *Schöpferische Erkenntnis* (Coñecencia criadora), 1921; *Politik, Wirtschaft, Weisheit* (Política, Economía, Sabencia), 1922; *Menschen als Sinnbilder* (os homes coma símbolos), 1923; e *Wiedergeburt* (Renacemento) que cinda non sei si se publicou, *El Mundo que nace* (trad. de Ramón Tenreiro) ven de ser publicado en castelán pol-a *Revista de Occidente*.

ma da historia representada por Wells, pol-os franceses da *Revue de Synthèse historique*, e na Alemaña tamén, antr'outros, pol-os da escola de Baden: Windelband e Rickert, responde a unha disposición espiritual intelectualista, racionalista, cada día menos dominante no mundo culto. Asina, n-istes pensadores e historiadores, trasparecen aínda, anque moitas veces o queiran disimular, os preconceitos mecanicistas ou racionalistas correntes no século pasado, e as súas concepcións fúndanse na especulación racional ou centífece - positivista, e non no estudo directo e independente dos feitos.

A posición pluralista responde a unha disposición espiritual que ten xa superado o racionalismo e o positivismo, que se decatou de qu'o intelecto il soito, non pode abranguer, nin toda a vida do espírito, nin todas as nosas relacións co mundo exterior, nin xiquera construír il sollo a verdadeira ciencia, e moito menos servir de guía única da nosa vida. Esta disposición espiritual, que precisamente é a que representa Bergson en Francia, ten no mundo actual unha importancia decisiva, como qu' é a dona do porvir. Reación natural contr'os abusos e aínda os usos do intelectualismo do século pasado, emprincipia a dominar en toda Europa, mais principalmente, na Alemaña. Abonda percorrel-as páxinas da *Filosofía actual* d'August Messer, ou as de Paul Fehder, en *Der Expressionismus*, ou as do mesmo Keyserling, pra decatámonos do pensar das novas xeracións alemás. Hai, non sómentes un repudio do intelectualismo, senon de toda a civilización mecánica que se ven, incarnar no tipo do *chauffeur*. Hai unha crara conciencia do morboso da nosa vida.

As figuras mais sinificativas da Alemaña moderna: Walter Rathenau, Johan Müller, Rudolph Steiner, o teósofo de quen xa m'ocupel en NÓS (1), Luduvig Klages, o grafólogo, de Zurich, o poeta Stephen George, o filósofo «aktivista» Kurt Hiller, representan esta dirección. Crar'está que hai ante todos fondas diferencias, que uns collen pol-o vello da visión interior, e outros pol-o da acción, mais todos s'encamiñan, no especulativo, no mesmo senso.

Pol-o que levamos dito, compréndese qu'as concepcións históricas dos modernos, veñan mais ou menos tinguidas d'irracionalismo, ou, en senso metafísico, de vitalismo.

Non hai dúbida qu'a esta dirección pertence fundamentalmente o Conde Hermann Keyserling, embora non desbote o intelecto. É un filósofo da cultura, pol-o xeito e aceptando moitas, a mór parte das ideas de Spengler e Froebenius. Eu querría millor un etnólogo, coma Froebenius. O campo do filósofo é limitado e o do historiador tamén. O do etnólogo abrangue o dos dous, e mais tamén o do sociólogo e o do antropoxeógrafo e o do prehistorista.

Keyserling é tamén un pensador activista. Cecais no campo da psicoloxía e das relacións psicolóxicas, está a súa forza meirande. Eiquí, imonos ocupar sómentes da súa concepción histórico-cultural, desenrolando en comentario o meu pensamento en col do asunto.

II. Da posibilidade e do circo natural d'alción

«Os coetáneos, en canto participan da vida xeral, aparecen sempre coma fillos do mesmo espírito diante da posteridade» - di Keyserling, na *Introdución* do seu primeiro libro traducido ó castelán. Vel'elquí xa unha observación importante, pra todo o que ven dispois.

Lémbrome de que nos meus *Estudos en col do Romantismo*, escribín eu o seguinte, que ven conforme co texto citado: «Crar'está que non é doado, nin moito menos, en ningún tempo, pra canto mais nos tempos de decadencia, atopar pura e sen lixo ningunha corrente espiritual. A y-alma dos homes... vive empapada no ambiente do tempo, e d'il colle pra ben ou pra mal, así o bó com'o ruin, en constante mesturaza... As correntes espirituais veñen decote inficionadas por outras difrentes, cecais opostas, das que saturan o ambiente do tempo en que se producen. A miúdo, teñen qu'aceitar supostos do ambiente». Compre ter isto en conta pr'esplicarmos certas contradicións, e asegún Keyserling, as fallas d'orixinalidade.

Falando d'esto, espón tamén a idea, confida xa n-un vello axioma da Kabbalah qu'eu teño citado ben veces, da polaridá do mundo, da dependencia necesaria dos termos opostos. O

(1). Números 15, 17 e 18.

mesmo principio sêrvellle pr'a unilateralidá do home, pois «cada luz bota as sombras correlativas». Idela esta derradeira, en estreita relación co-esta outra, por nós tantas veces repetida: ningún pode crear algo vivo senon é con pensamentos que correspondan á súa personalidade. Porque se non pode autuar co alleo d'un xeito vital. No meio do alleo - os que copian - sempre *din* algo de seu, sea por ter comprendido mal, d'un xeito totalmente propio, o que lles trasmitiron, ou por ter matado o espírito vivo, desorgaizando o único corpo axeitado a il, ou por ter arredado das súas esautas conclusións algún anaco isolado. Isto que o pensador báileco parez apricar eiqui ós individuos, témolos nós dito da y-alma e da cultura dos pobos. E así debe ser tamén pra il, posto que pra il o individuo, despois de todo, tendo, coma é certo, a máisima importancia, non ven ser mais que o órgano da totalidade, sen qu'o que ten de singular teña valor ningún pr'os demais.

Ora, coma il quer autuar por meio dos individuos, e mais aínda por meio da y-alma dos individuos, establecendo pimeiramente o «circo natural d'alción» (*Natürlichen Wirkungskreis*) de cada un, e determinando ademais a *posibilidade* total, o que *pode ser*, en orde á realización do senso mais fondo e permanente da realidade, que é fin qu'il concibe, atopámonos eiqui xa co problema da liberdade humán.

Keyserling deixa fora, práuticamente, iste problema, dicindo que inda que se probara unha predestinación cósmico-astrolóxica, isto non ten que ver pr'o qu'il quer, pois il xa conta con qu'iso poida ser certo, e a liberdade qu'il busca é por unha beira, precisamente a realización do fado, ou o seu aproveitamento, e por outra, a que poder ser tendo o fado por certo. Ben está, mais aínda temos que, nin a determinación da posibilidade, nin a do circo natural d'alción se poden faguer sen estudal-o problema do determinismo.

É unha cousa curiosa a que pasa no noso tempo: por unha banda, non sementes está desbotado o determinismo psicolóxico dos positivistas, senon qu'aínda no mundo da materia, a doutrina da continxencia das leis naturais, e certo relativismo filosófico - non o físeco - tenden a suprimir a fatalidade mecanicista. Por outra banda, as amplias concepcións com'as de Spengler, Frobenius etc. son mais ben deter-

ministas. Spengler chega a supór unha influencia astral sobr'o desenrolo da historia. Keyserling afirma que sulte fundamente a gravidade do fado cósmico... O que pasa é que chegamos a un novo determinismo.

Por dúas veces cheguei eu a iste problema; esta é a terceira. E d'esta vou resumir, e precisamente n-un senso ben imitante ó do mestre de Darmstadt.

Non hai dúbida pra min, en qu'o home é libre. Poderán os argumentos clásicos a prol do libre arbitrio, especialmente a que chaman proba intrínseca, non ser concluintes; mais o que se funda no testemoio da conciencia, merez unha mais fonda consideración. Quén me vai convencer a min do contrario, cando me sinto libre? O qu'a isto opuxo Stuart Mill, non ten valor: adentro da escolástica respóndeselle d'abondo, coma fixo Mercier. Xa algúns Kantianos afirmaran a liberdade, coma Renouvier e Secrétan, e antr'os modernos, W. James, Bergson, Boutroux, Bostrom. Mais o que mais rexamente a establece é Lutoslavski. Afirma o filósofo polaco - un verdadeiro precursor, e quen sabe s'inspirador de Keyserling: eu atopo antr'elles moita semellanza - qu'o auto da vontade, nin é a deliberación, nin a decisión, nin a execución, senon un cámbio que ven do suxeto que quer, e que concerne ó corpo, á vida psíquica ou ás outras almas; a mór parte do que facemos é sen verdadeiramente querer, obrando pasivamente; mais hai un auto de manciación, d'auto-conciencia da liberdade - ó que Wronski chamou *auto-criazón* - e que trasforma a vida psíquica asegún os fíis qu'o individuo se propón. É o espertamento da personalidade, que ten unha evidencia absoluta. D'iste xeito, a liberdade é de seu evidente, embora se non demostrara.

Coido cousa crara qu'o home é dono de determinar a súa vontade, no querer, na iniciativa, na escolleita dos motivos. Mais, en pimeiro lugar, o que poida ser libre, non indica qu'o sea en todol-os casos; pol-a contra, o home raramente é libre no seu querer: o querer libre é relativamente eisceucional. Segundamente, unha cousa é o libre querer, e outra o condicionado obrar. pod'o home libremente querer, mais poucas veces ha poder facer o que queira: unha que non é dono do éxito das súas obras, que non pode evitar que se l'alra-

vesen empedimentos no camiño, qu'as súas forzas cansen sen chegar ó cabo; e outra, que si é libre pr'escolmar os fis, non-o é pr'escollel-os meios, senon que tense qu'ater ós que son axeltados pr'o qu'il quer, antr'os que se l'ofrecen n-un instante dado... É que s'atopa no meio do mundo, e o mundo non é todo masa mol que colla pasivamente o feto qu'o home lle queira dar. Ben lonxe, non é tampouco a inercia a única resistencia que l'opón, senon qu'hai n-il outras moitas forzas ativas qu'à sua volta autúan sobr'o home.

Chamamos nós *mundo*, ou *natureza*, ó conxunto de todol-os seres e de total-as forzas que coñecemos, e atrás dos que sospeltamos pol-o menos a posibilidade d'outros seres e outras forzas coñecíbeles ou incoñecíbeles. En suma: tod'aquello que non é nós mesmos, o *non-eu* dos filósofos alemás do século pasado. Crar'está qu'esta oposición *eu-non-eu*, suxeto-ouxeto, é inevitábele, mais é artificial, e en canto tende a segregar ó home da natureza — oposición home-mundo — falsa. Presentaríase eiquí ademais o grave problema metafísico de si os corpos naturá e os seres vivos que nos apresenta a realidade dada, son sínleses de forzas, resultancias de forzas eistentes en si mesmas, concebidas coma causas d'aquelles (mecanicismo, enerxetismo, etc), ou as forzas son producidas e teñen nacencia nos corpos e nos seres dados, ou sea, pr'o asunto d'agora, se tales seres e corpos son causas principais ou secundarias. Asunto que deixaremos, sendo d'abondo amostar qu'entramal-as dúas suposicións son posíbeles, e lembrar que a análise que fai a ciencia da realidade imediata, pra reducila a elementos o mais simples e homoxéneos que se poida, chega por precisión a compoñentes derradeiros tan inespricábeles coma son os indivídus dados na sua individualidade; pol-o que, pr'o asunto que nos ocupa, ven a ser igual qu'o pranteemos no inmediato ou qu'o traslademos ás realidás derradeiras determinadas pol-a ciencia.

O conto é qu'o mundo ou a natureza é un conxunto d'axentes, primarios ou secundarios, cada un dos quales obra sobr'un número determinado dos demais. Cada home é un d'ises axentes.

Ora, da acción combiñada d'ises axentes, uns encol dos outros, resulta unha grande va-

riedá de fenómenos, a repetición de moitos dos quales, alí onde chegan as nosas observacións, permite estudalos nas súas causas determinantes, predecilos, clasificalos e ordealos en grandes categorías (fenómenos mecánicos, físicos, químicos, biolóxicos, psíquicos, sociais). Ve-l'eiquí o que fan as ciencias.

E pra millor espricarmol-a repetición dos fenómenos, adoitamos supór que cada un dos axentes naturá, primarios ou secundarios, obra asegún a sua natureza, ou sea asegún determinadas propiedades que posé, en todos lados igual, d'un xeito necesario. E n-iste caso, unha de dúas: ou pensamos qu'o home vai cegamente com'os mais, ond'o leva a sua natureza; ou pensamos qu'o home, somentes — ou se cadra tamén outros seres superiores ó home ou imitantes a il, mais descoñecidos da ciencia — ten sobr'os demais axentes o privilexio da autodeterminación. En ningún dos dous casos se nega a interacción dos axentes naturá, nin pol-o tanto resulta negada necesariamente a posibilidade da influencia dos outros axentes en col do home.

Ainda pode haber outra concepción: podemos pensar que cada un dos axentes naturá é orixinariamente libre por inteiro en si, anque condicionados todos despois pol-a sua interacción, cada un pol-os outros, ou pol-o agrupamento adentro do qual desenvolve a sua acción — ou seu meio. Pódese mismamente pensar que todos iles son espituá e ata coscentes, coma fai Lutslawski no *eleutherismo*, que, concebindo o mundo com'un amoreamento d'almas — almas en diversos grados d'evolución: unha célula é un agrupamento de mónadas-almas — animado por unha mónada superior, subordinada a outras, e dependendo todas da mónada central — polipsiquismo — o *eu*, que só depende das súas capacidades pra realizal-as suas vontades. (—) — supprime n-un senso novo a diferenza d'alma e corpo, chegando a concebil-a materia com'unh'aparencia, unha riola d'imaxes: é a monadología de Leibnitz trasferida a outro concepto realmente oposto, xa qu'as mónadas leibnitziás, identificanse cos átomos.

Tampouco esto fai variar sustancialmente o noso asunto. En calquera dos supostos, cada axente natural, primario ou secundario, determinado ou libre en si, material ou espitual, obra sobr'un número indeterminado d'outros

axentes, e atopa, crar'está, outras aicións que se l'opoñen, ás que se ten que conformar na sua acción, co-as que ten que colaborar, ou loitar que ven sel-o mesmo. Esta interacción dos axentes naturáls, libres ou non, mais condicionados pol-o sua interacción, orixina as repelições de fenómenos, os costumes, os hábitos que nós chamamos leis da natureza, e que pra nós é coma si o fosen, pois dannos a sensación d'un xogo fatal e necesario.

A resultante total - si é qu' é unha resultante, porqu' aínda se pode pensar n-unha entidade total, unha *vida unha* ou *Anima Mundi* subxacente a todol-os fenómenos e causantes d'íles, co qual cambea a perspetiva toda, agás a relación do determinismo co-a liberdade humana, que fica subsistente atal e com'a poñemos - a vida universal, sen tender ó equilibrio, pois nin com'entidade si o fose, nin coma resultante, pod'eu pensar que sea mecánica; sen tender tampouco ó mínimo esforzo, coido eu que busca unha sorte de *tensión meia*, que precure de cote, en total e en cada caso, o camiño mais doado.

Móvese o home n-esa corrente de vida, so-lagado no océano das forzas, suxeito a milleiros d'aicións e reaicións. Pode dominar, sen dúbida unha pequena parte d'elas: no gran océano da vida, pode trazar un circo, cada día mel-rande se queredes, adentro do qual vai exercendo a sua influencia, forzando aínda, se cadra, un pouco eiquí e alí, algunha das leis da natureza; mais con todo iso, non fai mais qu'o que fan os outros seres vivos, e ata certo punto os que nono son: loitar pr'asegural-o seu posto na vida universal, no concerto total dos seres e das forzas, aproveitando ademais pra elo os meios qu'a natureza lle dá, xa que sin eles non podería vivir.

Todo nós amosra ó home en íntima dependencia da natureza, do mundo exterior, d'ond'il saca canto precisa. Somentes quen estea cegado pol-o racionalismo, pode negal-a influencia da indución astral, que deu orixen a unha cencia, a astroloxía, que por mais qu'a dean por falsa nos seus detalles, elo non desfai o seu derradeiro fundamento; do meio xeográfico, que Ratzel e os seus seguidores escomenzaron a sistematizar, e que s'exerce non somentes no senso qu'os inqueredores da antropoxeografía estudaron, senón d'outro xeito

misterioso que cecals a cencia futura poderá esculcar; da herencia fisiolóxica e psíquica, que transmite no sangue o corpo e alma das castes e das razas; da tradición, herencia espiritual qu'enrequece e conforma o espírito; do ambiente social que nos traí todol-os incitamentos e problemas do tempo. Outros tantos lindeiros que coulan o noso campod'alclón; mais tamén outras tantas forzas que podemos aproveitar pr'a creación do posibre.

Keyserling compréndeos todos en dous: *infruxos cósmicos* (meio ambiente; infruxo astro-lóxico, ó que da moita importancia; infruxos que determinan as épocas xeolóxicas; clima; circo cultural; lindeiros de tempo; providencia divina), e *herencia* (transmisión do sangue e tradición). Da sua forza no individuo, di que cando lle pregunta a un discípulo cales son as cousas nas que non pode trocal-o seu fado, acha que son o 90 por cen das que o fan matinar. E da sua forza nos pobos, que s'ollamol-a costrición do infruxo cósmico e a herencia n-un país, temos que recoñocel-o estreito que é na vida dos pobos, o marxe das trasformaciós posibres. E en suma, qu'a liberdade ten que recoñocel-o fado.

Por iso dixer eu hai tempo qu'a idea de buscarmos nós o mais doado, asegún as nosas disposiciós mesolóxicas e hereditarias, é unha idea ética, porque vai d'acordo co-a verdade, que é cousa qu'está fora de nós, e qu'ollab'as cousas escrusivamente d'end'o lado da nosa liberdade natural, paréceme un erro.

III. Historia, cultura e técnica

Keyserling dá por boas as conceciós históricas de Spengler e Froebenius. Cultura é unha forma de vida, expresión imediata do espírito. Non somentes a cultura oucidental, senón todal-as culturas tradicionáls están en decadencia. Isto acontece porque o acento que dá senso á erdume da y-alma pasou do intransferible (a parte irracional, instintiva, sensitiva, do noso ser) ó transferible, ou sea, ó intelecto racional; a conciencia centrouse n-il e arredouse do tradicional. O froito característico do intelecto é a técnica: as máquinas, o qué, sendo evidente pra todos, valse adonando do mundo íntero, e matando a cultura tradicional en todos lados. O qual deu nacemento

un novo tipo humán: o *chauffeur*, o home primitivo adubado pol-a técnica. O *chauffeur*, esencialmente inculto, materialista e antirelixioso, forma a masa; os directores son o político e o financeiro. Co-esto, a vida perdeu inteiramente o *senso*. Veleiquei o que hai de simpático no noso tempo; as forzas cultas qu'aínda sosteñen o tradicional, non sinifican.

Non hai que perdel-a esperanza. O mundo presenta un aire de mocidade. Unha nova cultura pode vir no futuro. A técnica ten que esmorecer na atención dos homes, xa que se fixo evidente, e tod'o que poida abranguer, está xa previsto. O intelecto ten que chegar a descubrir que il non é a totalidade da vida, e voltaráse car'o lado fondo e irracional da y-alma. D'aquela *poderá* vir unha nova cultura, que d'esta vegada ha ser *ecuménica*; mais non *terá* que vir.

Ora, se ven, moveráse no mundo seguinte: un mundo de fortes tendenzas universalistas, e de rexo escrusivismo nacionalista e particularista - xa o etnógrafo francés A. Van Gennep probara d'un xeito científico, no seu recente libro *Les Nationalités*, que canto mais se multiplican as relacións e s'affirma a interdependenza dos pobos, mais s'affinan e s'afondan as diferenzas nacionais -; un mundo de fonda división de clases, tendendo á organización en castes; un mundo de felfío aristocrático e hierarquizado; un mundo no qu'a etxaltación do individuo ha chegar moitas veces á cesarismo; un mundo cheo de tensión e d'antagonismo.

Iste é o mundo que vai vir, e n-iste mundo, ha ser posible un verdadeiro *progreso*.

Il será certo esto que di o filósofo de Darmstadt? Non sei. No noso tempo hai un verdadeiro abuso da profecía. Ó meu ver, hai na creenza do Conde lituano unha eixerada estimanza do qu'está perto de nós, do actual; atópolle pouca perspectiva. É que non hai aínda *distancia* pr'aprecial-os feitos qu'están pasando. E a Keyserling parécenlle csmesuradamente grandes, e entroques, fánelle pequenos demais os feitos pasados. Spengler si que ten perspetiva; domina o presente d'outro xeito e se non deixa engayolar da aparencia. Esa perspetiva é o que é o *senso* da historia. Outra cousa que me fai desconfiar de Keyserling, é qu'esprica o *porqué* dos feitos que

sucedén d'un xeito cuto defello xa sinalou Spengler, que é supondo n-iles unha causalidade com'a causalidade científica; a súa síntese é ademais imitante e está infruída moitas veces, pol-a dos *filósofos da historia* do século pasado. Tamén os productos do intelecto, creados ou asimilados, pasan ó incoscente, e operan d'ali.

Crar'está que é indudable o feito da decadencia da nosa cultura e das anteriores. Todas elas camiñan á morte, mais tarde ou mais cedo (Spengler), anque poidan resucitar (Froebenius). Tamén é certo que o mais doado é qu'o mundo futuro, pol-o menos o qu'está mais perto, e o que nós veremos dende logo, ha ser pouco mais menos imitante á visión de Keyserling. A sospeita xeralízase, e faise cada día mais nida e afucada.

Non é eiquei ond'está a dificultade, senon en qu'a visión histórico-profética de Keyserling é eclética, e todo eclecticismo é, poi-o menos, sospeitoso. O feito é qu'il quer resolver n-unha síntese, a oposición radical antr'as dúas concepcións da historia: a vella concepción unitaria, que Spengler chama *ptolemaica*, que prevén das especulacións aprioristas dos filósofos post-kantianos, e na que se funda a teoría do progreso; e a nova concepción pluralista, ou *copernicana* de Spengler, que prevén da etnoloxía e da socioloxía moderna, afincadas nos datos certos da observación. En calidá d'amigabre compoñedor ou d'home bó en auto de conciliación, o filósofo de Darmstadt chega á transacción seguinte: a concepción de Spengler é valedeira pra toda a historia ata tal día coma hoxe; mais arastora as cousas cambiaron totalmente, e d'oxe adiante ha ser xa posible o progreso indefinido. D'iste xeito tan sinxelo, qu'é com'o conto do ovo do galego de Génova ou do xenovés de Pontevedra, todo Dios fica satisfeito, e Herr Spengler e Mr. Wells pódense dal-a man sen incomenente. A iste xeito de filosofía chamo eu *filosofía de compromiso*.

O seu vicio vése doadamente. En primeiro termo, logo s'apercibe qu'esta precisión de conciliar o que non é conciliabre, responde ó estado de espírito de quen quer, custe, o que custe, salval-a súa fé no progreso, comprometida por certas conclusións fundamentais e fundamentadas do pensamento moderno, e das

que se non pode negar a evidencia. Responde á esperanza qu'anima as creencias de todol-os progresistas... O Conde Hermann Keyserling, home moderno, crê no progreso co-a sinxela, co-a inxenue fé do Conselleiro Pinto Porto d'Eça de Queiroz, ou do Dr. Molécou de Otero Pedrayo. O precursor da cultura do porvir, leva dentro da y-alma o mais grave dos prexuízos do pasado recente...

En segundo termo, e sen que teñamos en conta a orixe psicolóxica da súa doutrina, imos ver que valor pod'esta ter. Porqué cambearon as cousas de tal xeito que a teoría da pluralidade das culturas, valedeira ata hoxe, nono ha ser d'elquí adiante, senón qu'a cultura que naza ha ser xa pra sempre ecuménica, intelectualista e progresiva? Responde Keyserling: porqu'o centro de gravidade da vida humán deslucouse pr'o intelecto. É certo: o intelecto é hoxe, ou semella ser, o centro da vida - anque non quita que calquer outro filósofo nos veña probando o contrario; mais concedamos - ; il, que non é mais qu'un simpre meio pr'a realización da vida - cousa probada d'nd'a bioloxía e d'nd'a filosofía -, soberbio dos seus triunfos sobre da natureza, revoltouse contra da cultura en total-as suas formas, o que é igual que revoltarse contra do espírito, e no fondal, contra da vida mesma. Coma qu'a creenza ilusoria no progreso e na unicidade da cultura, e a concepción suicida da vida humán com'unha loita contra da natureza, é un feito d'esta revolta do intelecto. Moi ben; mais pra qu'a secuencia que saca o pensador báltico fose certa, cumpriria qu'isto non houbera acontecido enantes do noso tempo, qu'esta fora a primeira insurrección da intelixencia, a primeira época intelectualista, en suma; qu'esta *causa* non tivera autuado deic'agora. Mais Spengler proba que en todol-os estados de civilización se ten producido este feito, e que non é causal, senón en tal caso, causado.

Cómo d'aquela non ganou a batalla? Responde Keyserling: porqu'endexamos autuou co-a forza qu'agora. Elquí temos precisamente a falla d'esauta perspectiva histórica: habería que probalo, principalmente, no que toca á intensidade, que é o que importa. É esta a época de meirande intensidade do intelectualismo en toda a historia? Quén o pode afirmar?

Hai ainda o argumento da extensión, principalmente no senso xeográfico, único indiscutible, o primeiro ollar. Pódenos, pois, sair o paso con que a área da nosa civilización é meirande qu'a de ningunha outra. Mais esto tampouco é verdadeiro mais qu'ata certo punto. Porque, poderá ser meirande a área d'espallamento, mais nono é a de produción. Efectivamente: a parte nuclear, en qu'esta civilización é consustancial co fondo humán e está en conelción c'unha cultura, comprende pouco mais menos a mesma área qu'a cultura antiga, pois s'a nosa abrangu'as terras do N. d'Europa, aquela collia as do N. d'Africa, e aínda as do N. d'Europa, son na nosa, asegún Spengler, *provincias*. Tocantes ás áreas d'espallamento, canto queda o S. do Mediterráneo e o E. da fronteira rusa, son terras en qu'a nosa civilización é simplemente *pseudomórfose*, e a América non é mais que *colonia*. Do mesmo xeito, a área de produción da nosa civilización, é visiblemente menor qu'a da cultura árabe.

Por outra parte, Keyserling dalle demasiada importancia intrínseca á revolta do intelecto, o qual hai que ter en conta qu'endexamos se poderá mancipar de todo, pois non pode prescindir do vital. A vida é suposto necesario, imprescindible, de toda cultura e de toda a civilización. E o vital da y-alma non está no intelecto, senón precisamente no outro: na parte irracional, istintiva, qu'aínda na esfera do entendimento, faise intuíción da vida total.

En resume: aquilo en que Keyserling se mantén d'acordo co-as concepcións modernas, pluralistas, da historia, vai seguro, mais non fai outra cousa que repetill-o que outros dixeran; aquilo en que s'arreda d'iles pr'a amostral-a vella idea do progreso, non pode probal-as suas afirmacións.

O que se saca en limpo da súa concepción histórica, é a incompatibilidade actual, nidia, flagrante, evidente, antre cultura e técnica. Keyserling logra demostrar, non somentes qu'a técnica está matando total-a culturas - ou restos de culturas - tradicionais, senón que non ha ser posibre unha nova cultura no porvir, namentras a técnica non perde a súa dominanza no espírito dos homes. Vel'eiquí algo d'unha evidencia ausoluta, que ningún home que seipa ollar o fondo das cousas, poderá negar. D'ei-

quí que a oposición *cultura-natura*, que domiña nos espíritos superficiais, deba ser trocada n-est'outra: *cultura-técnica*. Non quero dicir co-esto que se poida nin siquiera que se deba prescindir da técnica, aquilo fora pra min cousa de desexar, senón simplemente que se non poña a estimanza que s'adoita pôr; que nona poñamos, como práuticamente se fai, por riba dos outros valores, senón nin tan xiquera por riba d'íles; que depredamos a ver n-ela, o mais, un mal necesario, e a defender da súa noxenta brutalidade canto represente un valor de cultura.

Porque así como a oposición *cultura-técnica* fúndase na realidade dos feitos, a oposición *cultura-natura*, fúndase en espresións metafóricas que, repetidas moitas veces, chegaron a ser preconceitos, que logo querían verificar con interpretacións arbitrarias dos feitos d'observación e dos grandes feitos da historia. É unha cousa artificial e falsa, porque se non pode prescindir, nin ter por nemiga á natureza, da qual o home é parte, queira non queira, coma que moito do seu mal veu de ter esquecido o que ten de besta, sen que se poida, coma xa vimos, faguer independente da natureza, adentro da qual, e sacando d'ela todo, ten que vivir a cultura, a qual é tal cultura, namentras se sente, coscientemente ou non, en solidariedade co meio natural, e alíña que d'í se quer faguer independente, dexenera en civilización e morre. Co-esa falsa oposición *cultura-natura*, tratan certos filosofastros de xustificá-la sobrestimanza da técnica.

Contra da oposición *cultura-técnica*, pódese opôr qu'a técnica é precisamente filla da cultura. Eu direi que, rigurosamente, non é filla da cultura, com'a doenza nono é do corpo ond'aparez. A técnica responde a un estado morboso da nosa cultura occidental.

IV. Progreso e doenza

Dixemos qu'o Conde Keyserling é un creente no mito do progreso. A idea do progreso, qu'aínda comparte o vulgo semi-culto - o *chauffeur* de Keyserling - xa non ten creto no mundo verdadeiramente culto. Nino pode ter. Xa a desbotaban os historiadores serios do século pasado, Langlois, Seignobos, Lacombe... Nietzsche escribiu: «O progreso é unha idea moderna, ou sea unha idea falsa».

«Chamamos progreso - di Seignobos - a todo cámbio que val no senso das nosas preferencias». A idea do progreso é pol-o tanto un suxetivismo. Lonxe de ser un feito probado, o progreso é unha esperanza que poucos s'estreven a perder. Unha esperanza, e non un convencimento. Cada un agarda qu'o progreso dos tempos ha traguel-o trunfo do qu'il quer. D'eiquí que se non entendan endexamais os filósofos, cando queren pôr en craro a esencia do progreso... Pol-a contra, os doutrinarios mais opostos, ampáranse igoalmente do progreso e queren recadalo pra si. Non hai millor proba de que non hai unha dirección determinada qu'efectivamente sea o progreso.

O progreso é unha idea escusivamente moderna. Certo que l'atopan precedentes, ata en San Agustín e Paulo Orosio, mail-a idea d'aquiles era totalmente diversa do que os contemporáneos do Dr. Molécolla chamaban progreso. A idea do progreso é contemporánea da nacemento da nosa civilización, ou sea do comenzo da decadencia d'Ocidente, que Spengler pón pol-o ano 1800. Primeiro tivo un senso escusivamente político: o progreso era o trunfo das ideas liberais; logo, foi trocando d'ouxeto: pol-a liberdade de pensamento, pasou ás descubertas científicas, e d'alí á técnica, onde por fin, atopou acougo. Noción apriorística qu'andivo pelegrinando, sen atopar arbore de qu'aforcarse, ata que por fin, os progresistas deron c'unha cousa qu'efectivamente progresaba. Progresaba? Todo progresaba: un señor progresaba nos seus estudos, outro no manexo da garlopa; progresaba un negocio, progresaba unha prantación, progresábase no estudo d'un problema... Todo progresaba. E todo chega un instante que deixa de progresar: o neno que medra e vaise facendo home, progresaba; despois, faise vello e xa non progresaba mais; decaí e morre. Os pequenos progresos parciais, ningún os nega; o que negamos é que haxa un progreso total, e que haxa un progreso, parcial ou total, indefinido. Crar'está, qu'antre todol-os progresos parciais, o de mais bulto é o da técnica, e por iso s'apegou a il o mito do progreso. Mais aínda iste progreso parcial ha tel-a súa fin; tamén a técnica moderna ha ter a súa decadencia e morte.

Dixemos qu'o progreso é unha idea escusivamente moderna, e Keyserling explica o por-

qué: porque coincide co medo do intelecto. A idea do progreso se non podía dar mais que no noso tempo; é unha maneira de ver, cecais a maneira de ver do noso tempo. Tanto qu'unha idea mais moderna: a da evolución, idea escorreltamente centífeca e fecunda, cand'apareceu na conciencia occidental, naceu contaminada co-a idea do progreso, e deu lugar a unha chea d'hipótesis asurdas e d'interpretacións abusivas dos feitos naturais.

O mais curioso é que, sendo o progreso, por hipótese, unha cousa boa — a idea do progreso é a mais optimista que se pode dar; xa indicamos coma satisfacida a todos — vóltera coincidir co-a mais ruín das creacións humanas.

Digo qu'a técnica — aplicación da mecánica, do vapor, da electricidade, da química, etc., ás necesidades elementais da vida, cos seus sistemas de maquinarias e d'inxenios diversos, qu'en definitiva é o qu'a xente entende por progreso — é a mais ruín das creacións humanas, en primeiro lugar, pol-a balxeza do seu rango na hierarquía natural dos valores, pol-o seu sol de puro meio non indispensable — pois é evidente que se pode vivir perfectamente sen ela — e pol-a caste visiblemente inferior de necesidades a qu'atende. Segundamente, pol-a mesma consideración de ser meio non indispensable, e terse así e todo erixido pouco menos qu'en fin, ou d'outro xeito, ter determinado a orientación da actividade occidental cara fins inferiores, e en realidade, si non sempre estranos de todo á cultura, doadamente capaces d'oporse á súa realización. En efecto, o mesmo Keyserling recoñece qu'a idea moderna do progreso, na civilización técnica, «consúmese na idea de qu'o milloramento das circunstancias materiais, morais e espirituais da vida, esgotan o senso da vida». O perigo qu'esto leva pr'a realización do senso da vida — sinificación, ó cabo, de toda a cultura — se non sabería encarecer. Afasta a actividade do seu vieiro natural, elévaa a s'esgotar lonxe do seu fin. Terceiramente, pol-os seus efectos destrutores no orbe inteiro da vida individual e social, especialmente, pol-a súa acción especifica na y-alma e no corpo do home, do qual hei falar mais adiante n-outro traballo. Eiquí resumirei dicindo qu'o progreso técnico é unha sobreevaluación do inferior, unha desviación da actividade, e mais unha acción destrutora.

D'eiquí que, coma recoñece Keyserling, naménral-as greas civilizadas, nas que dá o tono o *chauffeur*, «o bárbaro tecnificado», son crentes no progreso, as minorías escolleitas, que levan varias xeracións d'adianto sob'os demais, que chegaron ó cume no desenrolo do intelecto, non sementes desbotan o mito do progreso, senon qu'estiman o progreso da técnica e a civilización das máquinas, como oposto á vida e pol-o tanto á cultura, que é unha manifestación da vida, e se volvan do lado do irracional, desestimando o intelecto. E levan razón. De cote caracterizáronse os estados de civilización por unha baixa na vitalidade; mais esto endexamais se fixo notar coma no noso tempo. É qu'o progreso técnico, co seu orbe económico, acocha por baixo do seu aparente dinamismo, un principio antivital, fondamente tóxico. Precisamente, Keyserling esprica o feito de qu'a civilización sea sentida no noso tempo com'oposto á vida, por ise debilitamento da vitalidade.

E aponllo a dúas causas, ó meu ver atinada anqu'incompletamente: que 1) o intelecto, reprimindo o irracional — que é o vital — arredouse das súas raíces vivas, e chegou a ser un poder perturbador, porque 2) esgotou as súas posibilidades positivas.

E asina voltamos ó tema indicado no final do capítulo anterior, qu'agora vai ser probado. Dixen alí qu'a técnica responde a un estado morbo da nosa cultura occidental, e que non era mais filla da cultura qu'a doenza do corpo ond'aparez. Eiquí precisamente está unha das miñas reservas con respecto á teoría de Spengler. Coida Spengler qu'o noso é un estado de civilización, de decrepitude, de decadencia, estado normal, no sol-pôr de todas as culturas, estado senil ó que teñen que chegar por forza. Mais eu non podo, anque queira, deixar de ver na nosa civilización algo d'anormal e monstruoso que non parez que se dera en ningunha das coñecidas. E non é sementes o elemento satánico, de que fala Keyserling, tan importante no noso tempo, senón mais ben o elemento mecánico, que ten tamén o seu confido satánico, sen dúbida, mais qu'aínda que nono tivera, non deixaría de ser teratolóxico. Foi dera acontecer qu'a visión de Spengler non fora todo afeito escura, e qué, ond'il non vé mais que decrepitude, houbera moito tamén de doenza aguda.

Compre faguer un estudo co-esta maneira d'enxergar, pra isolar na nosa civilización, as formas puramente seniles, das formas patolóxicas.

Keyserling, insistindo na importancia da técnica e da revolta do intelecto ábre-nos un vieiro pr'iste estudo. Por eixemplo, pol-o que se refire á revolta do intelecto, non hai dúbida, que s'unha parte da y-alma s'hipertrofia, hai doenza: o equilibrio da vida espiritual crebouse d'un xeito que non pode por menos de comprometer a súa integridade funcional. Hai eiquí xa motivo d'abondo pra sospeitar a doenza, s'a técnica mesma, sen irmos ós seus fundamentos psicolóxicos, nonos ofercera síntomas tan graves com'a superprodución económica, o automovilismo ou a radiomania, dos que cada un é de seu unha doenza social. E aínda a produción do tipo, pra Keyserling primitivo pra min dexenerado, do *chauffeur*. Un dos meirandes trabucamentos do filósofo de Darwstadt é sen dúbida o de pensar qu'o mundo moderno, nos meios e nos individuos ond'o progreso se manifesta, ten mocidade. Non hai tal: os vellos, querendo ou sin querer, imítanse ós nenos, ás veces. Keyserling está cegado pol-o optimismo, iludido pol-o vezo da misión a que se sente chamado. O qu'il pensa ser pulo xuvenil son ó millor as carantoñas da eistrema senilidade. As meixelas tamén collen coor co-a febre. O *chauffeur* ou é un tipo patolóxico ou é un tipo de decadencia. Moitas veces, dáse nos que xa son *felahs*.

Non farei tampouco mais qu'indicar, antr'outros efectos morbosos; o aumento asombroso

do traballo social, o capitalismo, o periodismo, a colonización, o trasego de vicios e loucuras que leva a cabo a felicidade das comunicacións, etc., etc. Tampouco hei d'insistir no feito evidente da manifesta utilidade da mór parte dos adiantos da técnica criadora de necesidades artificiais e as mais das veces perniciosas. E aínda non son eu o primeiro en afirmar qu'o home moderno criou co progreso técnico, a mais ruin, a mais noxenta, a mais estesa, a mais universal e se cadra a mais duradoura das escravitudes, unha escravitude que colle a todos, grandes e pequenos, poíl-o home moderno, criador do progreso, ven sel-o escravo e a vítima do progreso. Xusto castigo do que se pensou domador da natureza.

Mais pra emprendel-o estudo, compre desbotar primeiro o prexuízo optimista de qu'anida participa Keyserling, d'atopar unha síntese salvadora. Il non quer perder ren, por ilusión ou dor medo. Vidente e lumioso por veces, se verdadeiro moderno, vólves'outras ausolutista dogmático, com'os d'enantes. Aprecia cousas moi dinas d'estimanza, pois ten o espírito aberto e agudo; mais ó mesmo tempo, eu vexo n'il a mesma desconsideración do transitorio, a mesma arela do definitivo e feito, qu'en todol-os teóricos. Isto pono lonxe do que debe ser un verdadeiro realista intuitivo, e relativista moderno, de vision *copernicana*.

Reteñamos d'il, pol-o menos, unha cousa, pol-o de pronto, unha afirmanza: a vida ten un senso. Busquemol-o senso da vida. Autue-mos asegún o senso da vida.

VICENTE RISCO

Alfonso do Cotón, humorista

figura de Alfonso do Cotón, natural de Negreira, sobresaí n-un senso particular entre aquel prao escintillante de troveiros, que a tan outo nivel souperon erguer a cultura galega no século XII.

O Cancioeiro da Vaticana danos a coñecer as composizóns de aqueles poetas que aínda oxe non foron aventaxados nin en forma nin en sentimento. Á veira de Martín Codax, o reiseñor de Vigo, tan forido e sentido poeta como delicado estilista, e de Pero da Ponte, cantor épico que soupo acender en estrofas musicas as glorias do seu tempo, e de Pero Meogo, sentimental e doorido, en cuos versos se sinten os latexos de un vivo pesar, atopamos tamén as cantigas de Alfonso do Cotón, que aparece asimesmo c-os nomes de Affons'Eanes, e Arfons'Eanes de Cotón.

N-elas, enxérgase facilmente o espírito racionalmente galego do seu autor. Trais das verbas, moitas veces candorosas, e aínda inxenuas, óllase a sorriso picaresca e socarrona do troveiro que sabe decir i-espresar cousas distintas das que sinte i-escribe. Outras veces déixase levar da súa franca sinceridade e pinta con calro verbas, cadros de vivo realismo, que algúns xusgan trabucadamente.

O troveiro nigrariense, amóstrase a través das súas composizóns, como un formidabre

humorista. Un humorista que se adiantou centurias ao seu tempo. Por iso Alfonso do Cotón non ocupou, nin ocupa aínda oxe, o curro que na lista dos valores galegos por dirello propio lle corresponde.

Sin comprendel-o nin atinguir hasira onde chegaba a súa forte potencia creadora, nin o seu espírito sutilmente irónico, tachóuselle de atrevido, por algúns asuntos que trata.

Aos homes non hai que xusgalos por un soio feito, nin por manifestazóns eisteriores, que poden trabucar o verdadeiro senso das cousas. O que olla soio o corpo sin acadar a i-alma, non pode decir que coñece a unha persoa. Alfonso do Cotón, foi criticado superficialmente por quen non soupo ir mais alá das verbas.

O seu espírito fondamente humorístico, fuxiu dos saloucos sentimentaes, e dos cantos heróicos, e foi sentir nas verdades de dobre fondo a ironía e a compaixón que nas almas comprensivas inspiran. A súa pruma, áxil coma o seu pensamento, escrabelou nos temas onde achou humorismo. Non reparou na cras d-éles. Foi un artista que dispreciou as comenencias sociais. E'sta razón pra lle non dar o sen xusto merecemento?

O humorismo do troveiro barcalés, ten un carácter puramente nórdico; é serio, fondo e conceitualista; nada de gargalladas, nin de xogos de verbas; cando quere sabe tamén dirixir certeiramente o dardo da sátira, con forte pulo; o seu pensamento vai moito mais alá do que din os seus versos.

Ólese senón n-istas estrofas, recoileitas de distintas composizóns.

E sabe seus libros sigo fraguer,
como mestre sabe-os catar,

e sab'os cadernos ben cantar,
qual cōr non sabe por elles leer;
mais bem vos dirá qui quanto custou
todo per conta ca lle x'os comprou,
ora veede se a gram saber. (1)

Pero juro-vos que non sey
ben este Foro de Leon
ca pouc'a que aquí cheguey
mais direy-vos huã razõ;
em mha terra per boa fé
a toda molher que prenhe
logo lhi dizen con baron. (2)

Fernan Gil'am aquí ameçado
d'un seu rapaz e doestado mal;
e Fernan Gil teve-sse por desonrrado,
cá o rapaz e muy seu natural,
cá e fillo d'un vylao de seu padre
e de mais foi criado de ssa madre (3)

N-as «cantigas de amigo», composizõs de
orixen popular, de fondo lirismo, que cultiva-
ron cáxeque todol-os troveiros meioevales,
amóstranos Alfonso do Colón outra das face-
tas da sua i-alma racial galega: o sentimento.
Ninguen poidera adiviñar n-outros escritos
saídos da sua pruma, a fina sensibilidade que
se abesella a través d-istes versos:

Se grado edes, amigo,
de mi, que gran ben queredes,
falad'agora comigo,
par Deus, e non mo neguedes:
Amigo, ¿por que andades
tan trist'ou por que chorades?
Pois eu non sey como entenda
porque andades coitado,
se Deus me de mal defenda,
quería saber de grado:

Amigo, ¿por que andades
tan triste ou por que chorades?
Todos andan trebellando
estes con quen vós soedes

trebellar, e vos chorando
par Deus, e que de mi avedes:

Amigo, ¿por que andades
tan triste, ou por que chorades? (1)

Alfonso do Colón é un dos troveiros mais
interesantes do Cancioeiro da Vaticana. Si os
escritos son os retratos da i-alma, a d-iste
poeta enxérgase aventureira e ardenciosa, c-o
espírito emigratorio da raza latente no seu
fondo.

A vida tranquila e seréa da casa dos seus
antergos, sita na vella Nicraria, oxe Negreira,
non era dabondo pra conter os fortes pulos da
sua imaxinazon creadora. Deixou os seus
eidos e foise a enton brillante corte do Rei Al-
fonso IX de Leon, alá pol-os derradeiros anos
do século XII.

O seu facil inxenio i-a sorprendente valentia
do seu arte debérono de facer sobresair axiña,
aí onde era xuntoiro dos mellores e
mais celebrados troveiros da Hespaña de aquel
tempo.

Alfonso do Colón, fivo un íntimo amigo
xuglar e discípulo seu, que se chamou Pero da
Ponte. Xuntos colaboraron n-unha cantiga (2)
que ten a forma de tençon. Xuntos correron
aventuras e viaxaron por todal-as terras cris-
tianas da Península. E xuntos estaban n-unha
taberna en Cibdá-Real cando de maneira trá-
xica deixou de vivir o troveiro nicrariense.

O Rei Sabio, n-unha cantiga confida no Can-
cioeiro da Vaticana (3) acusa gravemente a
Pero da Ponte de plaxiar ao seu mestre can-
do dí:

Pero da Ponte, a, señor, gran pecado,
de seus cantares que el foy furtar
a Colón.... etc.

Galicia pódese vanagloriar de ter xa no sé-
culo XII un gran humorista. Alfonso do Colón,
lñorado e cáseque descoñecido, e merescnte
de mais fervor por parte dos seus compa-
triotas. Adiquémoslle a nosa fonda admiración.

MAGARIÑOS NEGREIRA.

(1) Da cantiga número 1116 do Cancioeiro da Vaticana.
(2) Idem 1113 Idem.
(3) Da cantiga número 1114 do Cancioeiro da Vaticana.

(1) Número 412 do Cancioeiro da Vaticana.
(2) Número 586 do Cancioeiro da Vaticana.
(3) Idem 68 Idem.

A VIDA NA BRETAÑA

Pol-o outo intrés que oxe adequiren os estudos folklóricos en xeral, e encol de todo, - pol-o que a Galiza se refire - a gran importancia que o espírito dos pobos celtas ten pra nós, fai que publiquemos istas notas que son un resume de varias obras que sinalaremos ao fin.

I

O NASCIMENTO NA BRETAÑA

A nai - O bautizo - O xantar - Festas Carreiras - Loitas

Pra os bretóns, unha muller, cantas veces, é nai frócase en persoa cáxegue sagra. Escrava do seu home e do traballo endexamais dona algunha foi tan aloumiñada como a muller bretona no intre de ser nai.

A ledicia i-os praceres da mocidade, anque d'un xeito dislinto, voltan pra ela.

A casa engayólase, énchese o portal de follaxe, aquel día ninguén traballa i-os mozos e mozas vislense os seus traxes de festa.

Hastra os animais participan na ledicia do día pois acostúmase a botarlles dobre xantar.

Os veciños entran na casa a felicitar á nai «do cristiandío que manda Deus pra que aumente o número de creentes».

Os poetas improvisan belidas composicións adicadas á nai e ó nado i-os padriños chegan todos compostos e moi ufanos pol-o seu rol.

Os amigos da nai acoden a vel-a levándoile froitas e manxares escolleitos e vestindo ó neno cos adovios milliores pra que entre ben «fermoso» na eirexa.

Ponse a comitiva en marcha.

Diante de todos vai o tamborileiro.

Unha amiga ou veciña leva nos brazos ó neno cuberto cun veio branco con broslados. Siguen os padriños, os amigos, a xente e detrás de todos moitos probes.

Dempois do bautisteiro volta a música a tocar, lánzanse ó ar alguns foguetes, i-os padriños, no adral botan cartos á piñota ós rapaces i-ós probes.

Xa na casa entrégaselle o neno ó pai e este dempois de bicarlle na fronte, dallo á parida pra que faga o mesmo.

Repítense os versos, a música, as felicitacións e escomenza o gran xantar.

Namentras iste dura - tres ou catro horas - a nai ten que tomar todol-o que lle den os presentes e ademais ten que responder a todal-as demandas que se lle fagan.

¡Somentes a forteza da muller bretona - tan somellante n-isto á galega - pode resistir istes atafegantes aloumiños poucos momentos dempois de parir!

Dous ou tres días despois d-isto, cando xa se pode erguer, asiste ás festas que se celebran pol-o nacemento d-un novo bretón. Ista festa son as «carreiras de cabalos» e as «loitas».

As *carreiras* - a mais antiga e corrente diversión dos bretóns - celebranse en bisbarras cheas de pedras e costas onde sexa doado resbalar e onde haxa regalos que mollen ós xinetes inexpertos.

Os que corren poden ser dous ou máis.

Os cabelos non levan ningún arreo i-os mozos si queren teñen que agarrarse ás crins.

O que primeiro chega leva de premio un ramo de loureiro que logo colga na porta da casa.

Os poetas fanlle versos e pol-a noite mozos e mozas vanllos cantar ó vencedor.

Ó día seguinte o ramo de loureiro pasa da porta a ser colgado á chimenea ó lado do ramo benzoado de S. Xohan e da escopeta de caza.

Outras veces o vencedor regálalle á nai o ramo de loureiro pra que llo amostre ó seu fillo e se afeizoe a iste deporte.

As loitas noutrora terribels oxe están convertidas en exercicios de destreza.

Os dous mozos que conveñen en loitar dinllo ó alcalde e iste o domingo anterior ó día da loita comunicao ós seus adeministrados. N-un campo ou n-unha eira fórmase un circo con unha corda presa a uns paus espetados no chan.

No meio pónense os vellos loitadores que fan de xueces.

Cada loitador ven vestido cunha camisa branca e un calzón corto de cor e deixan en poder dos xueces dous años que ha de selo-o premio da loita.

Denantes de escomenzar a pelea prométense non empregar meiguerías e loitar con lealtá.

O que trunfa recibe o año do seu enemigo, e dempois de erguel-o duas veces valse con él e regálallo á nai que se festexa.

Un detalle que ten certo intrínseco é o rol que n-estas festas desempeñan os xastres. Como na Galicia - óllase nos contos - o xastre non é considerado na Bretaña como un home calquera, senón que ténselle como ser noxento pol-o seu característico oficio comopropio das mulleres pol-o seu caracter amullerado.

Somentes se reúnen co resto dos veciños n-istas festas e iso pra ter conta de que a xente non rompa as cordas e entre no circo da loita.

Pra isto dáselle unhas sartés afumadas coas que dando saltos ameazan ós que fenzozan rompel-a corda.

Na próxima nota ocupareime do casamento na Bretaña.

R. MARTINEZ LOPEZ

A EDADE DO FERRO NA GALIZA

(Proseguimento)

Da mesma época qu'o tesouro de Melide ou cecaís un pouco posterior, son os dous brazaletes pechados un e con gravuras de puntos alternadas nas concavidades do gallonado, y aberto, con catro buratos nos extremos e decorado perfo d'eles con liñas de puntos e dentes de lobo o outro, que foron atopados perfo da Gudíña juntamente c'unha que pode ser peza d'aprique circular, convexa e decorada con furas angulares postas ó xeito de cruz (fig. 101).

Fundámonos pra datar iste achádegos na súa semellanza co de Melide, que presenta asimismo un brazelete gallonado e pechado y-outro aberto e con catro furas nos extremos, na decoración con dentes de lobo, que si ben é cer-

to que perdura en tempos posteriores é característica d'algúns cerámicas e manillas da Edade do Bronce, e tamén na peza d'aprique imitante ás cabezas d'alfinete da dita época, feitas en xeito de roda (fig. 102) (1) anqu'iste dato sexa cecaís de todos o menos seguro por se prolongaren tales representacións d'orige solar deic'os períodos prehistoricos.

Á veira d'istes ouxelos, en col da cula data pódese razoar fundadamente, hai outros que pol-a sinxeleza da súa feitura, ou por apareceren incompletos e isolados, non permiten arriscar acerca d'eles ningunha hipótese. Tal ocorre cos brazaletes portugueses d'Arnozella,

(1) Dechelette, Op. cit., pag., 357.

Baralha, Telhões e Barrio, (1) qu'o mesmo poden ser posthalliáticos que pertenceren a unha época anterior, já qu'o gallonado qu'ostentan dúas das manillas d'Arnozella empregouse tamén na cultura dos Castro, y-os outros exemplos non son mais que láminas lisas d'ouro de sección variada, pero que desafían pol-o típico da súa feitura, toda interpretación, concurrindo idénticas circunstancias nos objetos que Villaamil enumera no seguinte párrafo: «dos de ellos pueden quizá ser objetos completos, constituyendo un brazalete penanular, más ó menos cerrado, formado por tosca varilla cilíndrica, más gruesa en su parte central, dejando un hueco de 0,050 el uno y de 0,065 el otro. Uno de varillas y del grueso mínimo de los anteriores, 0,006 está enroscado, dejando un hueco de 0,015, que bien pudiera ser un anillo y sus remates de los otros dos fragmentos, que tienen labor prolija, pero tosca».

Arredado así do acervo da nosa ourivesaria preromana os objetos que non son propios da nosa Edade do Ferro, imos entrar y-examinar aqueles que prenamente lle pertencen.

Os torques. - Sen paramos a discutir a propiedade ou impropietade d'esta denominación, diremos que na arqueología dase tal nome a certos adornos metálicos rígidos y-abertos, ás veces de labor retorto, e provistos n-algunhas ocasións, d'un gancho ou broche pra pechalos e que serviron pra usar postos no pescozo.

O torque aparece por vez primeira na Irlanda e no NW da Francia, formando parte da rica ourivesaria da Edade do Bronze. Preséntase coma moitos brazaletes da mesma época, constituído por un vástago d'ouro encorvado, retorto en espiral e rematado nos cabos por dous ganchos. Tal feitura que coma logo veremos atópase despois na civilización de la Tene, parece sel-a úneca que revestiron por enton taes joias, já qu'outro tipo atopado na Vande, na Côte du Nord e no Finisterra, sen labor retorto, macizo e coberto de gravuras, non se sabe fixamente si pertence ós tempos do bronze ou a séculos posteriores.

Nos jacimentos arqueológicos dos dous períodos hallstadianos, os torques son escasos y-os poucos qu'aparecen feitos soilo en bronze

ou en ferro, son filiformes, granulados e terminados por ganchos ou grosos botós.

Na época de la Tene en troques, as joias d'esta clás chegan a atinguir no mundo céltico o máisimo do seu desenvolvemento. Usados no la Tene I sementes pol-as mulleres y-os nenos, convírtense despois no século -III ase-gún Dechelette, (1) en ornamento varonil. Lévanos os soldados que combaten na primeira liña na batalla de Telamon; lévaos o xefe morto por Tito Manlio, e nas trágicas esculturas helenísticas de Galos vencidos na estatua do Capitolio, na estatuilla do Museu de Berlín, nos relevos da viña Ammendola, o pescozo dos reos guerreiros bárbaros, está por eles rodeada. E nas necrópolis da mesma época e principalmente en sepulturas de mulleres, atopáronse os millores exemplos feitos de bronze ou d'ouro, co antigo labor retorto ás veces, e cincelados outras co-a arte maravillosa qu'asombrou ó noso Villaamil no Museu de Tolsa.

Sen tantos primores ornamentais, mais sinxelos, mais rudos, pero contemporáneos dos tempos de la Tene, son os nosos torques galegos. Semellantes ús ós outros na súa forma, case sempre mais grosa no centro que nos cabos, na súa sección circular ou romboidal, nos seus remates en landras ou perillos, semellantes tamén no seu adorno e misturados ademais nos distintos exemplos todos estes caracteres, denuncian ás craras pertenceren á mesma época e serenados d'idéntico espírito, sendo d'abondo qu'un soilo d'eles sexa datado pra qu'os demais o sexan igualmente, y anque non se poidan colocar nos grados d'unha evolución, que queden pol-o menos encaixados n-un úneco marco cultural.

E pra asinar estas joias á civilización dos Castros, hai datos mais que d'abondo. As estatuas de guerreiros, qu'apesares da súa rudeza artística, tan bós servizos teñen prestado á nosa protohistoria, locen o torque no seu pescozo, os labores ornamentais que s'ouservan n-algús d'eles (semicírculos concéntricos, liñas curvas que se cruzan, estrelas de seis puntas) ousérvanse tamén nas pedras esculpidas e nas cerámicas castrejas, e derradelramentes, e coma testemoyos irrefutábeles, o torque de

(1) Portugal, t. II.

(1) Cp. cit., pag. 1.210.

Lebucao (1) aparece juntamente co-a famosa armilla compendio da arte decorativa do noso posthallstático, e na croa de Riotorto e no Castro de Masma, s'atopados novos eixempres na compañía d'unha febillá aberta e d'unha fibula de timbal.

E estes nosos torques, a mais de pertenceren á cultura dos Castros, son exclusivos d'ela. A súa área geográfica redúcese ás nosas terras galegas y-ó N de Portugal, irradiando esporadicamente nas regións limítrofes do val do Tago, León y-Asturias, mais fallando en ausoluto no posthallstático castelán.

Pr'espricar esta chocante particularidade, Bosch Gimpera (2) arrisca a hipótese d'un influxo de la Tene chegado a Galiza por vía marítima d'ende a Inglaterra y-a Breteña, pero aínda deixando a un lado o feito de qu'as relacións culturais d'aquelles países co noso parecen ter sido moi anteriores e que de persistir nos tempos do ferro acusaríase d'igual maneira que nos torques no resto do utillaje galego, teríamos sempre coma fixo notar Villaamil, qu'os nosos colares ríxidos parécense demasiado pouco na súa feitura e técnica ornamental ós franceses pra que poidamos dar por boa a espricación do sabio profesor catalán.

E unha vez rechazada a súa hipótese, o problema fica reducido a dous termos: ou a presumil-a existencia d'unha tradición anterior, continuada na civilización dos Castros, ou a supor qu'os Celtas trouxeron consigo o germe, digámolo así, dos torques, germe que non atopando condicións de desenrolo morreu en Castela, e qu'eiquí, gracias á fartura ourifera dos nosos ríos, atinguen o desenvolvemento que hoxe admiramos, sendo moi dino de se ter en conta a iste respecto, o feito de que fora da Península, en prena cultura de la Tene, tres joías aparecen de preferencia e case exclusivamente, na Aquitania, no val do Rhin e na Irlanda, regións d'aquela ricas en ouro, coma tamen o era a Galiza.

Das duas suposicións sinaladas, a segunda anque ten na súa contra a escasez de torques nos dous períodos hallstáticos, é por varias razóns a que nos parece mais verosímil.

Primeiramente, en ningún tesouro, en nin-

gún depósito de machados ou d'armas da nosa Edade de Bronce teñen aparecido xóias d'esta clase nin ouxeto ningún que se lles asemelle. Os mesmos colares de labor referto que poideran relacionarse co-as pezas análogas do Bronce irlandés e bretón, atopáronse eiquí na Croa de Riotorto e no Cruceiro da Cruña juntamente c'outros torques de feitura lisa y-arrematados pol-as características perillas qu'os tentan asimesmo os eixempres cuia filiación do ferro quedou já demostrada.

Pero non é esto soilo. Anque escaso d'eles, no Hallstát atópanse tales ornamentos. Son coma já se dixo denantes sinxelos vástagos de sección circular, sen remate, ou rematados en ganchos, bulas ou engrosamentos provistos d'unha fura. Pois ben, tipos moi imitantes a estes atopáronse, senon na Galiza, pol-o menos nas terras irmás d'alen-Miño. Os eixempres de Serraces, d'Almoster e de Malhada (1) (fig. 103) asemellanse respectivamente ós de Statzendorf, Saint Sulpice e Armbergkopf (fig. 104) (2) nos remates con ensanchamentos furados, en ganchos con fio d'unión e na ausencia de remates, sendo carácter común a todos eles certa facies arcaica qu'os aprouxima de xeito indubidavele. (3)

E unha vez comprobadas tales semellanzas, e probada tamen a orixe hallstática da nosa cultura castrexa, podemos asegurar qu'os torques com'as espadas d'antenas, com'as fibulas de botón, son ouxetos importados en Galiza pol-os Celtas e n-ela desenrolados con ausoluta autonomía da civilización de la Tene, debéndose considerar ós citados eixempres portugueses com'as primeiras formas indígenas dos colares ríxidos evolucionados mais tarde hasta creal-os tipos correntes na nosa ourivesaría protohistórica.

O agrupar estes tipos de torques galegos dentro dos marcos d'unha clasificación, é empresa pouco menos qu'imposívele. Os elementos que poden servir pra caracterizalos, sección, forma dos remates, xeito da decoración, mistúranse de tal maneira nos distintos eixempres

(1) Portugal, t. II.

(2) Dechelette, Op. cit., t. II.

(3) Na sepultura d'Espolosa, en Castellón, aparece un colar de bronce do tipo moi imitante o do torque portugués d'Almoster, Bosch (Els Problemes arqueològics de la província de Castelló, B. de la Societat Castellonenca de cultura, t. V, pág. 107) qu'a súa presenza e debida a influencia dos Iberbraces e datan nos séculos VI e V antes de J. C., co cal ben en certo xeito a arriar o noso punto de vista.

(1) Portugal, t. II.

(2) Los Celtas, pag. 41.

res, que toda agrupación tipolóxica tería que resultar sempre escura e pouco esalta.

Por elo, e sin perxulzo de facer despois algunhas consideracións en col d'iste asunto, daremos en vez d'un cadro clasificador, unha lista dos achádegos por nós coñecidos.

D'esta lista escriuimos dende logo a joia atopada perto d'Allariz a que Barros Sibelto chama torques, especie de crecente áureo formado por dúas meias canas que limitan unha superficie con calados feitos á lima por estimar que tal joia non é torques e creer que pertence a época posterior á Edade do Ferro y-o ouxelo alcontrado en Cerdado e mencionado por Saralegui, de cula feitura e detalles non podemos formarnos idea crara nin pol-o dibuxo que ven nos *Estudios sobre la Época Céltica*, nin pol-as escasas verbas que l'adica o seu autor, anque cecais sexa posívele qu'esta joia aprou-símese mais á comentada por Barros Sibelto qu'os verdadeiros torques.

Prescindindo d'istes dous elementos, e tirando do tantas veces citado artigo de Villaamil sobr'a metalurgia galega, podemos redautal-o seguinte inventario d'achádegos:

Número 1, alcontrado perto de Mondoñedo.

De prata, con labor retorto, do que saen pra fora tres lazos en figura d'oito. Remates en ganchos (fig. 105).

Número 2, de Marzán (Foz). D'ouro coma todol-os demais que van a continuación. Coberto nos dous tercios inferiores por un aramio enrolado en espiral, e decorado na parte central ispidá d'il. por liñas curvas de filigrana que se cruzan formando unha riola seguida de círcos. Remates en dobre escocia (fig. 106).

Número 3, da Recadreira (Mondoñedo). Seición circular e igual en todo ó anterior, soilo que sen ornamentación no centro.

Número 4, da Recadreira. Oco, liso, seición romboidal, remate en dobre escocia.

Número 5, de Melide. Idéntico ó anterior.

Número 6, de lugar descoñecido da provincia de Lugo. Varios torques incompretois, dous de seición romboidal e con decorado a trazo e dentes, formado con puntos. Todos iles con remates en dobre escocia, presentando un d-c-les, unha estrela de seis puntas grabada no disco exterior.

Número 7, de Melide, tres eixemprares incompretois, lisos, seición romboidal con remates en landras.

Continuaráse

Archivo filolóxico e etnográfico de Galiza

(C O N T O S)

Mais consideracións en col dos contos dos xastres

No noso número 29 fixemos, a seguidas dos oito contos de xastres que levamos publicado deic'agora, un comentario xeral tocantes á representación e conceito popular dos xastres, no folk-lore e na vida rural galega. Faguiamos alí referencia ó dito corrente de que: *Sete xastres fan un home*. Recollimos despois outra variante, que é a seguinte:

Sele xastres fan un home,
Catorce fan un testigo,
E fan falla vintecinco
Para firmar un recibo.

Concordante no senso co-esta outra, qu'ouvimos cantar a un cego:

Para ladrós son os xastres,
Tramposos, os zapateiros,
Pra putañeiros os cegos,
E borrachos, os gaiteiros.

O conceito de que sete xastres fan un home, atopámolo idéntico en Bretaña, somentes qu'alí non son sete, senón nove os que compren. «En Basse-Bretagne – refire Hersat de la Villemarqué, no seu *Barzaz-Breiz* (argumento da cántiga *Ar C'horred* (os enanos) – on dit encore proverbialment, qu'il faut neuf tailleurs pour faire un homme, et personne jamais ne

prononce leur nom, sans ôter son chapeau e sans ajouter: «sauf votre respect». Engade o sabio bretón qu'o faguer bulra dos xastres se non fai sementes na Bretaña, mais tamén no país de Gales, na Irlanda, na Escocia e n-Alemaña. Il aponllo ô desprezo das razas guerreiras pol-a vida pousoa dos xastres, e a aparencia femenina do seu inester.

Non deixa de ser intresante pra nós irmos atopando no folk-lore istes paralelos co dos outros pobos da nosa raza, com'outros os atopan na arqueoloxía, nas tradicións, etc.

V. R.

A besta perdida

UN rapaz foi unha vez levar a besta ao monte; deixouna no mato logo de lle poñer a solta e agachou as cadeas a rente d'un pino macho que medraba entromedias das silvas d'unha gavia.

Despois de cortar un feixe d'herba no prado, abrílle aos regos, e facer outros laboriños, voltou en procura da besta, mais xa non deu co'ela. Cacheou o mato; berrou a chamar pol-o animal, e cando, xa canso, coidábaos perdido encomenzou á layarse:

- ¡Ai, probe de min, que perdín a besta!
¡Onde irá a miña «Cuca»!

Nesto sentíu o aleteo d'un grande paxaro. Era un corvo, que se pousou nun guello d'un pino.

O rapaz repetiu nun choro.

- ¡Onde irá a miña «Cuca»!

Daquela o corvo púxose á berrar.

- ¡Comina, comiina!

Ergueu a vista o rapaz, abrayado. Mais logo tivo un súpeto pensamento, e preguntou berrando canto puido:

- ¿E iba con albarda, ou sen ela?

- ¡Coezela, coezela - dixo o paxaro.

- Amolácheste, que non era a miña! Ceibou o rapaz nunha gargallada.

Recollido en San Xian de Sergude por L. C.

Probe de min e mais de outro

UNHA vegada achábanse ceando un matrimonio porción que por calquer parvada terquinaban coma tolos.

Aquela noite na casa non había mais que tres hovers e como un deles quixo tomar dous e o outro tamén escomenzou a disputa, chega-

ron a alcumarse e a muller n-un intre de xenio mal confido pegoulle na cachola tal pauazo ô seu marido que o fixo caer sin senso no chan e quedou como morto.

Tan morto que no cadaleito levárono á irexa pra lle rezar os responsos.

Aconteceu que entre os cregos cantores había un coxo que era o director dos de unha das bandas.

E no meio do responso voltou en si o home e aínda coa mesma idea en col dos hovers berrou:

- ¡Hei de comer dous!

Empezaron todol-os cregos e a xente a fuxir como lebres abrayados pol-o medo mais o coxo como non podía correr ô tempo que trataba tamén de fuxir iba dicindo:

¡Probe de min e mais de outro!

Recollido en Boiro R. M. L.

O zapateiro dos veladoiros (1)

SEMPRE que morría alguén na aldea podía lle o zapateiro ô sancristán que o deixara quedar na irexa a carón do cadavre, pois decía que non era ben que estivese tan soilo a noite enteira e faltándolle pouco pra botar-o na cova.

Tan boas e humanitarias razóns non convenían o sancristán e unha noite quixo saber o que facía o zapateiro na irexa e pra iso meteu-se por embaixo das táboas onde estaba o cadaleito co cadavre vestido de frade e cheo de malvas de olor e veu como o zapateiro poñase a carón d'unha das catro velas e comenzaba a traballar o mesmo que si estivese na súa casa non sin antes haber traído a mesa e todol-os estromentos do oficio. Destoncias o sancristán quixolle dar un susto e escomenzou a mover as táboas que tiña enriba.

O zapateiro todo cheo de medo inda tuvo a valentía de decir dirixíndose ô cadavre.

- Estate quedo ou firoche coa soila!

Mais o sancristán non lle fixo caso e voltou a mover as táboas e a soplar ás velas ô que o zapateiro xa casi morto replicou que se estivese quedo que o non deixaba traballar.

Entón o sancristán tirou n'un intre coas velas e quedou a irexa as escuras escomenzando a

(1) Iste ven ser unha variante do que publicamos no número 29 co título de *Arriba difuntos*, anqu'o caso que'elquí se conta é outro diferente.

correr o zapateiro para a porta pero tan abra-
yado estaba que non daba co burato da fecha-
dura e sin saber o que decia berrou.

¡Acodide aquí difuntos!

Ao que o sacristán que se estaba rindo a
gargalladas reprimiu imitando a voz dos mor-
tos ¡Alá vamos todos xuntos!

Ao mancego ir o crego a decir misa atopou-
se co zapateiro morto ao pé da porta co-a
chave fortemente collida n'unha man.

Recollido no concello de Boiro por R. M. L.

NOTAS EN COL DA FESTA DE LAZA 3 MAYO

TODOS os anos noméase pra iste un Adán
e mais unha Eva. O Adán é costume sexa
un home vello e doado pra facer rir, a Eva ha
de sere a rapaza mais bonita do lugar, cada
ano distinta.

A Eva vai vestida toda de branco, cun traxe
moi carregado d'adornos, co cabelo longo e

solto, unha girmalía de froles e un cestiño de
mazás.

O Adán con túnica branca, solta, e adorna-
da con follas de figueira.

A festa é pol'a mañán. O Adán cos danzan-
tes, vai buscal'a Eva a unha cova na praza,
e todos xuntos van até a porta da irexa donde
agardan a saída da procesión, pódose o fren-
te d'ela namentras ela dure, e dimpois o Adán
acompaña a Eva até a súa casa donde a dei-
xa, dimpois de beilar na praza.

Cando o Adán vai en procura da Eva, ó sair
esta ponse a beilar diante d'ela faguendo pi-
ruetas pra ver de que a Eva se ría, esta non
pode rir e sin rir ten que estar até que chegue
de volta da procesión á súa casa.

Na praza os mozos prantian o árbore mais
outo que podan atopare, vanno buscar oito
días denantes na festa e tráenno a lombo.

M. FUENTES CANAL

OS HOMES, OS FEITOS AS VERBAS

LIBROS

GUÍA DE GALICIA, por
RAMÓN OTERO PEDRAYO,
Madrid, Calpe, 1926.

VELEI que cumpría, hoxe que Galiza em-
pricipia a súa vida de centro de turismo.
A xente pedía hai tempo unha GUÍA DE GA-
LICIA, coma pide un dicionario galego. A
GUÍA de Otero, ha servir de potente axuda a
cantos forasteiros ou da Terra, queiran coñe-
cer ben Galiza. É unha sorte de sintética en-
clopedia onde s'atopa en resume canto toca á
nosa xeografía física e humán, historia, litera-
tura, arte, etc. É isto, sen ser mais qu'unha
Guía, se non propón outra cousa - manifesta
o autor no prólogo - que ser un libro que sirva
d'amigo e compañía do viaxeiro que chegue a
Galiza co espírito aberto ás súas belezas naturá-
is e artísticas, ás súas realidades presentes e pasa-
das. É pol-o tanto, ou quer ser, un libro de
estricta utilidade, e principalmente pa'os d'a-
fora, pra orientar ó forasteiro na coñecencia
d'rela do corpo e da y-alma de Galiza. Unha
Guía com'as Guías Baedeker. Xa isto ten
mérito en sí. A renacementa galega do século

pasado tiguera algún intento d'esto, com'a
GUÍA DE GALICIA de Cesáreo Rivera, hoxe
de ben escasa utilidade; en ffoques a renacen-
cia actual apesares de ser hoxe mais sentida a
necesidade, nonos ofercera aínda ningún em-
prendimento serio, fora da recentísima de
D. Heliodoro Gallego, referente solto ó perco-
rrido dos camiños de ferro, cando agora o mo-
vimento de viaxeiros faise principalmente
pol-as estradas, e algunha que outra Guía lo-
cal, com'a de Santiago de Román López.
Mais ningunha Guía completa de Galiza.

Ora, a de Ramón Otero ten un espírito ben
mais ergueito e unha quentura ben diferente
qu'a das millares Guías qu'o trafego interna-
cional pon nas maos de turistas e pelegrinan-
tes, por ben feitas qu'estean. Non é un lépedo
catálogo de moimentos, hoteles, paisaxes e
evocacións históricas. Aínda concebida e execu-
tada no feitio e disposición consagrada pra
este caste de publicación - cousa obrigada pol-a
precisión de meter en menos de 500 páxinas o
que podía encher moitos volumes - vése n-il
aixiña, non somantes ó home de ciencia que
sabe a un tempo ver e interpretar-as formas e
as cousas da paisaxe, os estilos e o espírito

dos momentos e a súa sinificanza histórica, os feitos humanos e os sentimentos e concepcións fondaas tendenzas qu'os moven, e o artista, o home de superior sensibilidade, que sente co-a y-alma inleira, aguda e esperta coma poucas, a terra cujos aspectos pinta e a raza cujas obras describe. E sente unha e outra, e quere-lles, non co amor puramente romántico con qu'un ama a terra allea qu'un percorre, ou co-a simpatía un pouco curiosa con qu'un ama ás outras xentes con qu'un convive, senón coma fillo que é d'esta Terra e continuador do sangue e da obra da raza que n-ela vive, por iso, Ramón Otero ha ser pr'o foresteiro qu'entre por Galiza adiante co seu libro na mau, non o monótono ciccone paroleiro, que repit'o que sabe da exterioridade das cousas, senón o señor qu'amosta o hóspede a súa propia casa, gasalleiro e cordial.

Despois d'unha descripción da Terra galega, nos seus aspectos xeolóxico, fisiográfico, antropoxeográfico, económico e administrativo, d'unha absoluta novidade, cheo d'ideas e apreciacións aínda non ditas por ninguén, e no que é notabre o capítulo adicado á paisaxe, traí en 36 páxinas, unha cumprida síntese histórica, que recolle moitas cousas de historia interna e social dos séculos derradeiros, e despois un sustancioso resumo do referente á Arte e Literatura. Todo isto forma a *Parte xeral*, que ten 136 páxinas, sendo a máis pequena. Á *Parte descriptiva*, feita en itinerarios, parlindo da liña do camiño de ferro do Norte, e logo d'as vilas principais, pol-a terra adiante sen esquecer sitio ningún que teña intrínseco histórico, monumental, comercial ou pintoresco. Á paisaxe ten de cote o seu papel, tantas veces deixado de mau pol-os autores. Mapas, planos de poboación, fotografías de momentos, cidades e paisaxes, inzan o volume pr'escraceren as alusións do texto.

É libro que hase faguer preciso, non samente a todol-os viaxeiros que veñan a Galiza, senón a todol-os galegos amantes da súa Terra.

LETRAS PORTUGUESAS

AS OBRAS PÓSTUMAS DE EÇA DE QUEIROZ

ACABAMOS de ler «O Conde d'Abranhos», notas biográficas por Z. Zagallo, a obra ultimamente publicada do admirado Eça de Queiroz, o máis grande romancista portugués, e o máis coñecido tamén dos galegos no idioma orixinal.

Esta novela amóstranos a espontaneidade, a limpidez con que escribía o primeiro novelista peninsular do século XIX, posto que tratándose sómente de un borrador escrito a lapis de primeira intención, un simple esbozo como advirte na introdución seu fill Xosé María, ten

mesmo así un grande interese e belidexa, ten sober todo vigorosos trazos do xenial humorismo que resuman as humanísimas e reais páxinas de todal-as súas obras.

No mesmo volume figura tamén un conto trágico «A Catástrofe» que produz unha fonda impresión, unha emoción que, despois da pasada grande guerra, compréndese inda mellor en toda a súa intensidade eslarrecedora.

Despois d'esta obra e de «A Capital», tamén xa publicada, anúncianse cinco volumes máis: «Alves e C.^{ta}, A traxedia da rua das Flores, Páxinas esquecidas, Notas de viagem e Correspondencia». Todas elas, embora non sexan obras perfectas, acabadas, pois que fáltales o cuidadoso e detido ensamen do seu autor para relocalas, correxilas, enmendasas, con toda aquela pulcritude con que o inesquecible Eça de Queiroz aperfeizoaba os seus traballos denantes de os dar ao prelo para seren lanzados ao público, son d'unha grandísima importancia para as letras lusitanas.

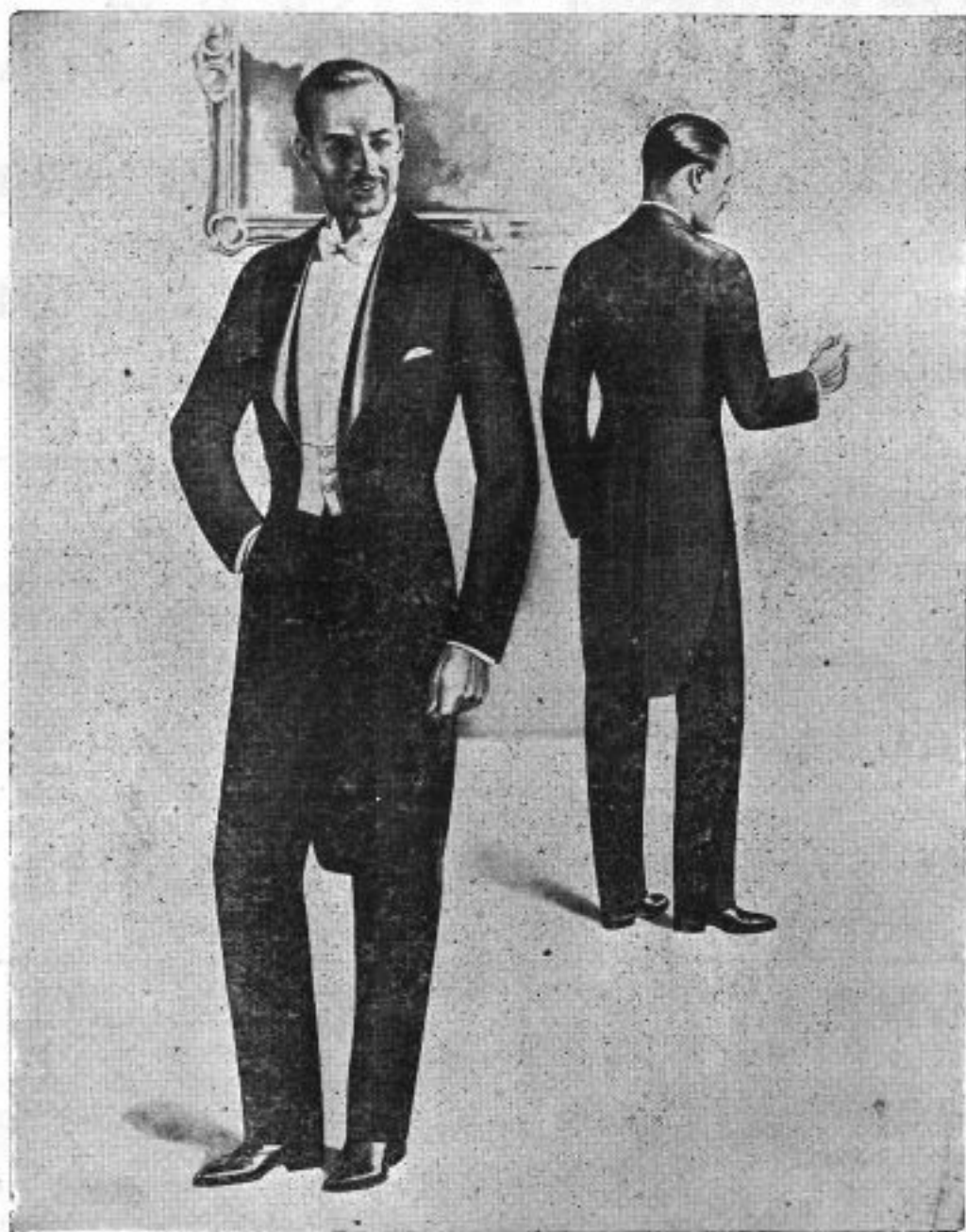
Algun temeu que a publicación d'estas obras inéditas do namorado da perfeición, poideran embazar, mais ben: que lle dar un novo esplendor, o nome glorioso de Eça de Queiroz. Dende logo que elas non han de engadir máis loureiros á súa do autor d'aquel maravilloso *Crime do Padre Amaro*, mais para os que admiramos o romancista extraordinario, e os que sentimos tamén afeccións literarias, esas obras descoñecidas que agora foron descubertas teñen un grande valer: o valer que todal-as obras de Eça de Queiroz empechan pol-a sinxeleza, pol-a grande naturalidade con que foron escritas por aquel grande creador que trazou páxinas de vida verdadeira, alegadas de poesía e de humanismo; e teñen tamén o mérito de nos amosar a forma inicial como o grande artista esbozaba as súas novelas para despois, nun traballo quizaves máis intenso, adaalas, modificalas, ata chegar á perfeición con que as amostraba por romate nas librerías.

O Conde d'Abranhos tiña sido escrita no ano 79 durante a estancia do romancista en Dinan, e levou logo oculta, esquecida, corenta e cinco anos, ata que por fin descubriuna no Rio Xaneiro o fillo de Ramalho Ortigão entre diversos papéis do pai, que, como é sabido, era íntimo amigo de Eça de Queiroz, e colaborara co'ele n-aquele primeiro romance *O Misterio da Estrada de Cintra* que sen plano, sen método, sen documentos, sen se pór d'accordo, escribiron e publicaron en folletín no «Diário de Notícias», un en Lisboa e o outro en Leiria enviando cada un as súas llanas directamente á prensa.

Como admiradores de Eça de Queiroz vemos con ledicia a aparición d'estes novos volumes.

LEANDRO CARRÉ

XASTRERÍA
CRECENTE IRMANS

A MILLOR DE GALICIA
REAL, 28 **A CRUÑA**

Apartado 67

Teléfono urbano 78
Id. Interurbano 49

Fernández, Torres e C.^a

FERROS -- ACEIROS -- FERRETEIRIA
MAQUINARIA AGRÍCOLA

Linares Rivas, 12

A CRUÑA

LUIS FÁBREGA

DROGUERIA E FARMACIA

Progreso esquina a Luis Espada
OURENSE

MERQUE VOSTEDE

Plumeiros RAFIUM

De mais dura qu'os de pruma e limpa millor
Véndense en todol-os establecimentos do ramo

Andrés Perille - OURENSE

Reloxeria ZENITH

Máquinas parlantes, Discos, Agullas
e Accesorios

M. Calviño
OURENSE

A mais económica de Galicia

MERQUE VOSTEDE

SÍNTESE XEOGRÁFICA DE GALICIA
por Ramón Otero Pedrayo

SANATORIO QUIRURJICO

DIREITORES

Manuel Peña Rey

Ginecologia e Partos

José Mosquera Blanco

Cirurgía geral
Especialista na gorxa, nariz e ouvidos

Situado fregue á Alameda do Crucero, ten todas as condicións precisas.—Practícase toda clase d'operacións.—Dotado de todol-os
adiantos que pide a actual Cirugía.—Modernas instalacións de RAYOS X pra diagnóstico e RADIOTERAPIA superficial e fonda
con voltaxe de 300.000 voltios.—Aparello de Diatermia pra tratamento de Aueixies, procesos inflamatorios, reumatismo, etcétera.
Lámpara de cuarzo pra sol d'alitude e ultra-violeta pra tratamento d'escrofulosis, raquitismo, alopecias, eczemas, etcétera.
Admítese embarazadas, e cóntase con material esterilizado pra fora da cidade en casos d'urxencia.—Poden colaborar en
todol-os compañeiros, previo consentimento dos directores.

BODEGAS GALLEGAS PEARES E OURENSE

Vinos finos de mesa: Tinto TRES RIOS Blanco BRILLANTE. LOS GALLEGOS blanco e tinto
Macía e Valeiras, Apartado 18--Ourense

Augas bicarbonatado-sódicas de
M O N D A R I Z

FONTES DE GÁNDARA e TRONCOSO
Propiedade dos FILLOS DE PEINADOR

MONDARIZ—BALNEARIO está situado a 35 kilómetros de Vigo e a 20 das
estaciós de Porriño e Salvatierra de Miño

O Hotel do Estabrecimento está aberto do 1.º de Mayo a 31 de Octubre

Pídalo á Administración de LAR Real, 36 1.º - A Cruña 3'50 pesetas